

**ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ РОБІТ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «БАНКІВСЬКА СПРАВА»**

Шифр: «Вперед»

КОНКУРСНА НАУКОВА РОБОТА

на тему:

**«РОЗВИТОК ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ
СИСТЕМИ В УКРАЇНІ**

(аспект – фінансові послуги платіжних карток) »

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1 ТЕОРЕТИЧНІ Й ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК.....	5
1.1 Сутність, ознаки і види фінансових послуг.....	5
1.2 Виникнення фінансових послуг у сфері платіжних карток, їх значення, завдання та класифікація	8
1.3 Переваги та недоліки використання платіжних карток	12
2 МЕХАНІЗМ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК.....	13
2.1 Інформаційна база для проведення аналізу операцій з платіжними картками	13
2.2 Аналіз діяльності банків України на ринку платіжних карток	16
2.3 Проблеми використання платіжних карток в Україні та шляхи їх вирішення	24
ВИСНОВКИ.....	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	29

ВСТУП

Актуальність дослідження. Основа сьгоднішніх електронних грошей – банківські розрахункові платіжні картки. Застосування карток у країнах із розвитою ринковою економікою викликало справжню революцію в банківському обслуговуванні фізичних осіб. Практично основні клієнти перестали відвідувати банки. Все спілкування з банками відбуваються у клієнтів тільки за допомогою банкоматів або безготівкових розрахунків у торгових установах. Остання форма набула в західних країнах величезну популярність, тому що вигідна для:

- банків, що одержують відсоток за обслуговування;
- магазинів, що замість інкасації величезних грошових мас одержують прибутки в безготівковій формі, що призводить до істотної економії коштів;
- клієнтів, що замість товстих гаманців носять маленькі картки, які дозволяють зменшити ризики, підвищити рівень безпеки й зекономити час при здійсненні фінансових послуг.

Теоретичні питання розвитку та вдосконалення фінансових послуг на ринку платіжних карток досліджені у роботах таких зарубіжних та вітчизняних економістів, як: Р. Морено, О. Гаманкова, А. Мороз, С. Осадець, М. Савлук, В. Фурман та інші.

Проте питання розвитку платіжних карток в умовах ринкової економіки вимагають подальших досліджень. У сфері даного виду послуг все ще існує багато проблем і питань, які потребують детального вивчення й обробки. Тому економіка країни потребує: розробки теоретичної бази, глибоких наукових досліджень з питань безготівкових розрахунків, вивчення їх впливу на соціальний захист населення, врахування соціально-економічної ситуації в країні та удосконалення й розробки механізмів і процедур захисту й безпеки при наданні таких фінансових послуг.

Метою дослідження є вивчення динаміки розширення сфери платіжних карток в Україні за сучасних умов функціонування фінансового ринку України, виявлення проблем сьогодення, а також пошук напрямків підвищення ефективності операцій банків з платіжними картками за умов кризових явищ в економіці країни.

Завдання дослідження, що поставлені для досягнення мети роботи:

- дослідити та зробити висновки щодо процесів становлення й сучасного розвитку ринку фінансових послуг у сфері платіжних карток в Україні;
- проаналізувати переваги та недоліки використання платіжних карток;
- обґрунтувати необхідність розвитку ринку фінансових послуг у сфері платіжних карток для задоволення потреб населення;
- розробити напрямки майбутнього розвитку цього виду фінансових послуг в Україні.

Об’єкт дослідження – сучасні механізми безготівкових розрахунків за допомогою платіжних карток.

Предмет дослідження – фінансові відносини, які виникають при використанні платіжних карток між клієнтами та українськими банками.

Методи дослідження, які використовувалися в процесі дослідження та обробки матеріалів: описовий, графічний та порівняльний фінансовий аналіз.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що проведено дослідження розвитку, використання та удосконалення фінансових послуг у сфері платіжних карток в нових економічних умовах. Вона виявляється у наступному:

- уточнено тлумачення понять "платіжна система" та "платіжна картка";
- напрацьовані заходи щодо подальшого розвитку ринку платіжних карток та підвищення ефективності його функціонування;
- виявлено, що український ринок платіжних карток знаходиться на стадії розвитку, тому необхідно для його удосконалення й розширення врахувати позитивний досвід інших країн де цей ринок уже розвинутий.

Фактологічну основу роботи складають матеріали нормативно-законодавчих актів в галузі фінансових послуг, економічні журнали, періодичні видання, спеціальні методичні та наукові матеріали, підручники та посібники, а також спеціалізовані сайти мережі Інтернет.

Апробація результатів дослідження. Окремі результати дослідження знайшли своє відображення в тезах доповідей економічної науково-практичної інтернет-конференції «Теорія і практика сучасної економічної науки: проблеми та шляхи вирішення» (м. Тернопіль, грудень 2011р.).

1 ТЕОРЕТИЧНІ Й ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК

1.1 Сутність, ознаки і види фінансових послуг

Фінансові послуги – це сукупність різноманітних форм мобілізації й використання фінансових ресурсів для фінансового забезпечення економічної діяльності та потреб населення, які здійснюються, як правило, на платній основі та мають відмінні риси свого функціонування.

Фінансові послуги надаються фінансовими установами відповідно до вимог чинного законодавства та положень нормативно-правових актів.

Згідно із Законом України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" фінансовими вважаються такі послуги:

- 1) випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків;
- 2) діяльність з обміну валют;
- 3) фінансовий лізинг;
- 4) надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту;
- 5) надання гарантій та поручительств;
- 6) переказ грошей;
- 7) інші послуги.

Надання фінансових послуг забезпечує вирішення таких важливих завдань, як прискорення обігу капіталу в суспільстві, залучення суб'єктами економічної діяльності додаткових інвестицій, стримування інфляційних процесів, задоволення споживчих потреб населення та підвищення його добробуту [19].

У своїй різноманітності фінансова послуга мінімально може дорівнювати одній фінансовій операції, а найчастіше – включати десятки фінансових і допоміжних операцій у поєднанні зі супутніми послугами. Нижче наведено схему здійснення фінансових послуг. Слід відрізнити фінансову послугу (див. рис. 1.1) від фінансової операції, хоча вони і мають ряд схожих рис, таких як:

- дії з фінансовими активами;
- робота з юридичними й фізичними особами;

- робота в законодавчому полі відповідно до виданих ліцензій і дозволів;
- державне регулювання.

Риси, які відрізняють фінансові послуги від фінансових операцій:

- фінансова операція конкретна й не може поділятися на сукупні частини;
- фінансова операція є складовою фінансової послуги, а не навпаки;
- фінансова послуга може включати кілька фінансових і допоміжних операцій, а за необхідності – супутніх послуг і дій;
- фінансова послуга має споживчу вартість й її відображають у тарифах;
- фінансова послуга має ознаки товару (продукту) [13].

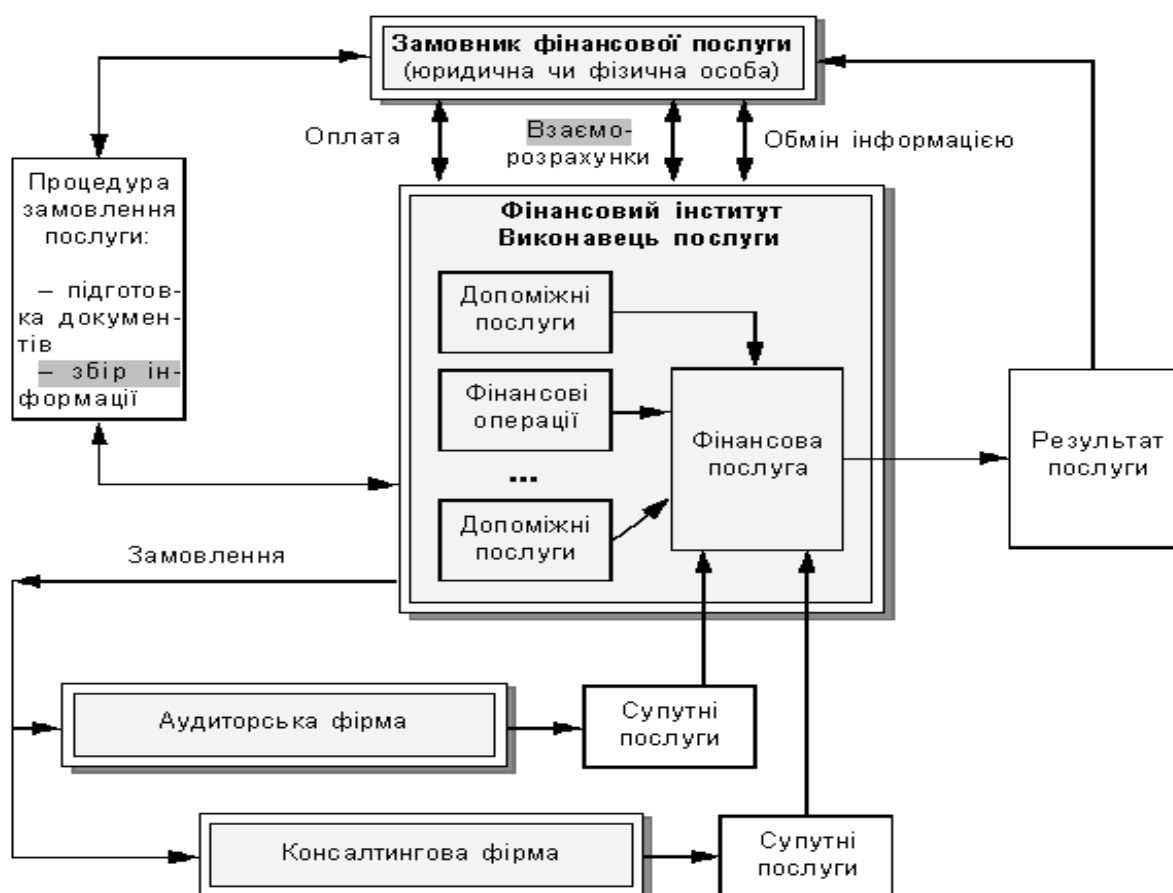

Рисунок 1.1 – Структурно-функціональна схема фінансової послуги

Реалізація фінансових послуг забезпечує рух грошових коштів в межах окремої країни та світового простору та супроводжується дією різноманітних ризиків. Через ринок фінансових послуг можуть проводитись фінансові операції, що визначаються як сумнівні, або такі, що спрямовані на легалізацію грошей, набутих злочинним шляхом чи призначені для фінансування терористичної діяльності. Виходячи з важливості фінансових операцій та з метою недопущення порушень законодавства та зловживань на ринку фінансових послуг, державою забезпечується

їх регулювання, нагляд та контроль за реалізацією. Сумнівні фінансові операції підлягають фінансовому моніторингу з боку держави та обов'язковій реєстрації фінансовими установами.

На Рисунку 1.2 розглянуто ознаки фінансової послуги.

Рисунок 1.2 – Ознаки фінансової послуги

Фінансові послуги можуть бути поділені на окремі види за певними ознаками класифікації.

Залежно від суб'єктів ринку – одержувачів фінансових послуг розрізняють послуги, що надаються юридичним, фізичним особам та державним органам.

За економічним змістом фінансові послуги поділяються на такі групи:

- кредитні послуги;
- депозитні послуги;
- торговельні та конверсійні послуги;
- розрахункові послуги;
- розрахункові послуги;
- комісійні послуги;
- агентські послуги;
- страхові послуги;
- гарантійні послуги;
- довірчі послуги;
- послуги з недержавного пенсійного забезпечення.

Такий поділ зумовлений тим, що фінансові послуги характеризуються неоднорідністю й підлягають реалізації за рахунок здійснення різних за змістом фінансових операцій.

За ознакою стягнення фінансовими установами плати за проведення фінансових операцій розрізняють платні та безоплатні фінансові послуги. На ринку фінансових послуг переважають платні послуги. Безоплатні фінансові послуги можуть надаватися в цілях залучення нових клієнтів, збільшення фінансових ресурсів оферентів таких послуг, розширення асортименту суміжних фінансових операцій та підвищення рівня обслуговування клієнтів.

Залежно від ступеня поширення фінансових послуг на ринку виділяють:

- традиційні види фінансових послуг;
- новітні види фінансових послуг.

Традиційними видами фінансових послуг є банківські кредитні, депозитні, розрахункові операції. Новими для українського ринку фінансових послуг є довірчі послуги щодо управління фондами фінансування будівництва та фондами операцій з нерухомістю. Поява нових видів фінансових послуг зумовлена інституційним розвитком фінансового сектора України та зростанням його ролі у фінансовому забезпеченні економіки, а також розвитком комп'ютерних та інформаційних технологій. Поступово поширення в Україні набувають телефонний банкінг, мобільний банкінг, Інтернет-банкінг та інші послуги, що базуються на новітніх технологіях. Розробка нових фінансових послуг є важливою складовою стратегії фінансових установ [2].

В наступному розділі більш детально розглянемо фінансові послуги у сфері платіжних карток. Оскільки на сьогодні це досить актуальне питання.

1.2 Виникнення фінансових послуг у сфері платіжних карток, їх значення, завдання та класифікація

У сучасних умовах все більшого поширення набувають послуги банків щодо випуску платіжних карток та їх обслуговування.

В зв'язку з різними підходами до визначення понять "платіжна система" та "платіжна картка" на сьогодні не існує їхнього єдиного трактування.

Я вважаю, що на теперішньому етапі поняття "платіжна система" та "платіжна картка" необхідно визначити наступним чином.

Платіжна система – це комплекс правил і засобів, які дозволяють здійснювати розрахунки між покупцем товару чи послуг, торговельно-сервісною організацією й організацією, що видала клієнту карту для здійснення таких операцій.

Платіжна картка – це найбільш безпечний та престижний спосіб здійснення повсякденних платежів та зберігання грошей [4].

Відповідно до Закону України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» платіжна картка являє спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу грошей з рахунку платника або з відповідного рахунку банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування грошей зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання грошей в готівковій формі в касах банків, пунктах обміну іноземної валюти уповноважених банків та через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором [17].

Банківські установи є основними оферентами фінансових послуг з випуску та обслуговування платіжних карток.

Основними операціями банку щодо забезпечення випуску та обігу платіжних карток є:

- емісія карток;
- еквайринг;
- видача готівки за картками.

Емісія платіжних карток в межах України проводиться виключно банками, які мають ліцензію НБУ на здійснення таких операцій, та уклали договір з внутрішньодержавною або міжнародною платіжною системою. У цілях емісії та обслуговування платіжних карток, призначених для застосування в Україні, банківські установи можуть ініціювати створення внутрішньодержавних платіжних систем.

Платіжні картки є власністю банку, що здійснив їх емісію, і передаються клієнту відповідно до умов договору про надання та обслуговування платіжних карток. У договорі про надання та обслуговування платіжних карток зазначаються предмет договору, права, обов'язки клієнта та емітента, їх відповідальність, порядок розгляду спорів та інші визначені сторонами умови. Не потребують укладення договору операції банків за наперед оплаченими платіжними картками [1].

Перед укладенням договору банківська установа зобов'язана ознайомити клієнта з умовами одержання платіжної картки, переліком необхідних документів, тарифами на обслуговування та правилами користування платіжною картою.

Таблиця 1.1 – Класифікація платіжних карток

Ознаки класифікації	Види платіжних карток
За платіжною системою	Внутрішньодержавні, міжнародні
За призначенням	Особисті, корпоративні
За схемою розрахунків	Дебетні, кредитні, дебетно-кредитні
За категорією клієнтів	Звичайні, привілейовані
За типом носія інформації	Магнітні, старт-картки
За наявністю додаткових послуг	Дисконтні, віртуальні

До обліку коштів за операціями з використанням платіжних карток банківські установи відкривають клієнтам карткові рахунки.

Для забезпечення обслуговування платіжних карток банки-емітенти укладають договори з іншими банками-резидентами, фінансовими установами, що не є членами платіжних систем, суб'єктами господарювання про видачу ними готівкових коштів за платіжними картками через власні каси або банкомати, а також з торговельними організаціями про приймання ними платіжних карток для проведення розрахунків за придбаними товарами та послугами.

Законодавством України та нормативно-правовими актами НБУ визначені особливості використання платіжних карток в Україні. Вони наступні:

– видача готівки за картками через банкомати в межах України здійснюється в національній грошовій одиниці України, а через банкомати уповноважених банків-емітентів – у валюті рахунку платіжної картки;

– видача готівки в іноземній валюті з карткових рахунків проводиться через каси уповноважених банків-емітентів та їх агентів, а також через каси

уповноважених банків-еквайрів і небанківських фінансових установ за платіжними картками, що емітовані нерезидентами;

– переказ грошових коштів із застосуванням платіжних карток в межах України може бути здійснений у національній грошовій одиниці України;

– переказ коштів в іноземній валюті за операціями, що здійснюються із застосуванням платіжних карток, може бути проведений лише між власними рахунками фізичної особи, які відкриті банком-емітентом;

– за допомогою платіжних карток не дозволяється здійснення інвестицій в Україну та за її межі [11].

Поряд з фізичними особами банківські платіжні картки активно використовують суб'єкти господарювання. Держателі корпоративних платіжних карток можуть здійснювати безготівкову оплату товарів та послуг і одержувати готівку з використанням цих карток для:

– здійснення розрахунків, що пов'язані з виробничими потребами, у тому числі для оплати витрат на відрядження;

– здійснення розрахунків у безготівковій формі в гривнях, що пов'язані із статутною та господарською діяльністю, витратами представницького характеру;

– оплати в готівковій іноземній валюті витрат на відрядження за межами України;

– здійснення розрахунків у безготівковій формі в іноземній валюті за межами України, які пов'язані з витратами на відрядження, з експлуатаційними витратами щодо утримання та перебування повітряних, морських, автотранспортних засобів за межами України у розмірах, що встановлені НБУ для вивезення за межі країни готівкової іноземної валюти [9].

Банківськими установами можуть бути прийняте рішення про тимчасове призупинення операцій з обслуговування платіжних карток, а також про вилучення платіжної картки у клієнта за наявності обставин, що свідчать про неправомірне використання платіжної картки або її реквізитів, користування платіжною картокою не уповноваженою на це особою, та в інших випадках, що передбачені законодавством [12].

1.3 Переваги та недоліки використання платіжних карток

Сучасний розвиток ринку фінансових послуг, що надаються банками, характеризується широким розвитком та використанням платіжних карток.

Платіжні картки на ринку фінансових послуг мають ряд переваг та недоліків.

Серед основних переваг це:

- зменшення кількості операцій підприємств з готівковими грошовими коштами в касі;
- захист грошей – якщо платіжна картка втрачена/украдена, то це ще не означає втрату грошових коштів;
- картковий рахунок може бути відкритий в національній, іноземній та інших валютах;
- можливість здійснювати операції цілодобово;
- можливість зняти з картки необхідну суму грошей в банкоматах майже в будь-якій точці світу.

Але поряд з перевагами використання платіжних карток варто виділити й їх негативні сторони, а саме:

- цей вид фінансових послуг знаходиться на стадії розвитку, тому використання карток можливе лише у великих населених пунктах;
- деякі види карток можуть обслуговуватися лише в окремих банкоматах;
- вплив на картки негативних факторів (перепад температури, вологість, прямі сонячні промені та ін.);
- додаткові витрати якщо власник забув або втратив ПІН-код;
- можливість використання картрахунку іншими особами: хакерами, шахраями, зловмисниками та ін.;
- затримки зі здійсненням карткових операцій у випадках кризи банківської системи або проблем у конкретному банку.

Безготівкові розрахунки з використанням банківських платіжних карток завоювали широке визнання майже у всіх країнах світу. Їх стрімкий розвиток, проникнення у різні суспільні сфери засвідчують доцільність, безпечність та високу ефективність новітніх технологій у сфері фінансових послуг банків [10].

2 МЕХАНІЗМ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК

2.1 Інформаційна база для проведення аналізу операцій з платіжними картками

Аналіз операцій з банківськими платіжними картками складається з:

- аналізу емісії банком платіжних карток;
- аналізу конкурентного становища банку на ринку платіжних карток;
- аналізу оснащення банками обладнанням для обслуговування платіжних карток;
- аналізу залучення коштів банку в розрізі рахунків;
- аналіз кількості карткових рахунків та обсягів коштів, залучених на карткові рахунки;
- структурний аналіз операцій з платіжними картками за видами платіжних систем, за видами платіжних карток, за категорією клієнтів;
- аналіз активності та використання платіжних карток клієнтами;
- аналіз ризиків та ефективності операцій банку з платіжними картками.

Аналіз діяльності банку з використанням міжнародних платіжних карток проводиться з метою з'ясування доцільності здійснення цих операцій як для самого банку, так і для його клієнтів, а також для доцільності його участі у міжнародних платіжних системах. Зважаючи на те, що оцінка результатів діяльності одного банку недостатня для певних висновків щодо розвитку неторговельних операцій банку, необхідно використати дані про операції з платіжними картками інших українських банків, які є членами міжнародних платіжних систем [7].

Згідно з «Правилами організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України» інформаційною базою для проведення аналізу є наступні форми статистичної звітності, які формуються комерційним банком на основі аналітичного обліку операцій на карткових рахунках окремих клієнтів банку та використовуються для проведення аналізу:

1. Форма N 401 (квартальна)

Дані про операції, які здійснені із застосуванням платіжних карток, емітованих для клієнтів банку, за _____ 200_ року

2. Форма N 402 (квартальна)

Дані про операції, які здійснені із застосуванням платіжних карток через власну інфраструктуру банку, за _____ 200_ року

3. Форма N 403 (квартальна)

Дані про кількість емітованих (розповсюджених) платіжних карток для клієнтів банку та технічні засоби, що використовуються під час здійснення операцій з їх застосуванням, за станом на _____ 200_ року

4. Форма N 404 (річна)

Дані про збитки банку, держателів платіжних карток і торговців через незаконні дії/сумнівні операції з платіжними картками за 200__ р. [5]

Кожній особі доцільно запам'ятати такі основні правила користування платіжною карткою:

1) не передавати картку іншим особам, за винятком співробітників торгово-сервісних установ та банків при здійсненні операцій з платіжною карткою.

2) здійснювати покупки тільки в тих торговельних мережах, які заслуговують на довіру. Вимагати, щоб операція зчитування з карти здійснювалась у Вашій присутності. При підозрі незаконного копіювання даних, які знаходяться на карті, терміново заблокувати карту.

3) не повідомляти ПІН-код Вашої картки іншим особам, в тому числі співробітникам банку. ПІН-код може використовуватися тільки в банкоматах або на терміналах, обладнаних клавіатурою для вводу ПІН-коду.

4) не залишати картку в тих місцях, де інформація про картку може бути доступна стороннім особам. Зберігати конверт з ПІН-кодом окремо від картки, а краще знищити його, попередньо запам'ятавши (записавши) номер. Не записувати Ваш ПІН-код на картці чи в іншому доступному місці з поміткою: „ПІН-код ...”.

5) зберігати картку якомога далі від предметів із сильним магнітним полем (телевізор, мікрохвильова піч і т. п.).

6) перед тим, як ввести картку в банкомат, переконайтеся у відсутності незвичних пристроїв поряд з клавіатурою, щілиною для картки, досяжності віконця видачі готівки. Намагайтеся набирати ПІН-код на клавіатурі банкомата так, щоб ніхто не зміг його побачити.

7) в цілях Вашої безпеки час отримання готівки в банкоматі після їх появи в щілині й платіжної картки обмежено – не більше однієї хвилини. По закінченні цього часу, картка та готівка будуть вилучені банкоматом.

8) періодично (не рідше одного разу на місяць) отримувати виписку з Банка стосовно операцій по картковому рахунку, вона дозволить Вам контролювати списання (зарахування) коштів на Вашому рахунку [5].

Для своєчасного надання Банком інформації держателю платіжної картки про здійснення операцій на картрахунку (зарахування, списання, баланс рахунку) шляхом надходження SMS-повідомлень на мобільний телефон можна скористатися послугою мобільного банкінга. Для цього необхідно написати заяву у відділенні банку.

У випадку вилучення картки банкоматом, картодержателю (фізичній особі, ідентифікаційна інформація про яку записана на носії картки та нанесена на її поверхню) необхідно звернутися у відділення Банка, якому належить цей банкомат (контактна інформація розміщена на банкоматі), написати заяву, де ретельно викласти суть проблеми. При неможливості вирішення ситуації у відділенні Банку, якому належить АТМ, картодержателю необхідно звернутися в службу підтримки клієнтів банку (контактна інформація знаходиться на зворотній стороні платіжної картки).

Карта, вилучена банкоматом, буде повернута картодержателю тільки якщо причиною вилучення було перевищення дозволеної кількості спроб невірною вводу ПІН-коду, або у випадку технічного збою.

У випадку невидачі або часткової видачі готівки при знятті у відділенні іншого банку, клієнту необхідно звернутися в банк-емітент (відділення банку, де була видана картка) та заповнити стандартну форму заяви на повернення платежу.

ПІН-код (персональний ідентифікаційний номер, секретний цифровий код, використовується для ідентифікації держателя картки при автоматизованому режимі авторизації) надається у спеціальному конверті (згенерований код друкується через конверт) разом з платіжною картою. У випадку втрати коду держатель картки більше не може користуватися АТМ, а також терміналами, на яких потрібно вводити ПІН-код.

Поновлення загубленого (забутого) ПІН-коду неможливе, вирішення даного випадку здійснюється тільки шляхом перевипуску платіжної картки [20].

Для проведення операцій через Інтернет необхідно заповнити дані платіжної картки: № картки (16 цифр), строк дії (місяць/рік), CVV2 - по системі Visa або CVC2 – по системі Mastercard (3 цифри, розташовані на смузі для підпису картодержателя). Даною послугою можуть користуватися держателі карт Visa та Mastercard (крім Maestro та Mastercard Electronic).

За вимогою МПС, як Visa так і Mastercard, використання джерел Інтернет, що не передбачують ввід CVV2 (CVC2), заборонено. Це обумовлено високим ризиком при використанні платіжних карт в Інтернет та необхідністю додаткового захисту від шахрайства (дану функцію виконує CVV2 (CVC2)). При спробі обслуговування на сайтах, які не підтримують перевірку CVV2 (CVC2), операції будуть відхилені [22].

2.2 Аналіз діяльності банків України на ринку платіжних карток

Протягом 2010 року кількість банків – членів карткових платіжних систем зменшилася на 5 і за станом на 1 січня 2010 року становила 141 банк (81% від загальної кількості). Зменшення пояснюється ініціюванням процедури ліквідації окремих банків (див. рис. 2.1).

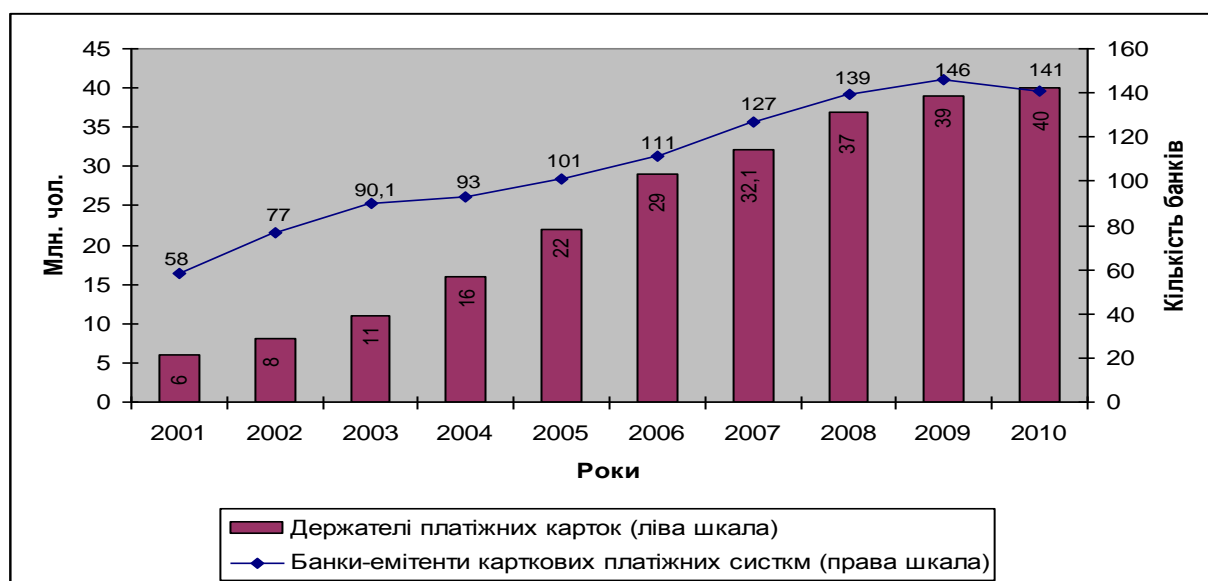

Рисунок 2.1 – Кількість держателів платіжних карток і банків-членів карткових платіжних систем

Взагалі, український ринок банківських платіжних перебуває у стадії "ринку, що розвивається". Існує дві характерні ознаки карткового ринку, що розвивається:

- переважання дебетових карток над кредитними;
- низький рівень конкуренції та не насиченість ринку.

На кінець 2010 року в Україні функціонували такі карткові платіжні системи:

- внутрішньодержавні: Національна система масових електронних платежів (НСМЕП) та одноемітентні платіжні системи, створені окремими банками;
- міжнародні: MasterCard, VISA, Юніон Кард, American Express, Золотая корона, Укркарт.

Загальна кількість клієнтів українських банків, які мають платіжні картки, протягом 2009 року збільшилась на 547 тис., або на 1,3% (із 39,4 млн. до 39,9 млн.), з них юридичних осіб – на 37 тис., або на 9% (із 409 тис. до 446 тис.), фізичних осіб – на 510 тис., або на 1,3% (з 38 986,2 до 39 496,2 тис.). Протягом року частка корпоративних клієнтів, котрі мають платіжні картки становила 1,1% від загальної кількості, а клієнтів – фізичних осіб відповідно – 98,9% [14].

На 1 січня 2011 року загальна кількість платіжних карток, термін дії яких не закінчився, становила понад 46 375 тис. шт., із них кількість платіжних карток, за якими була здійснена хоча б одна операція протягом року, дорівнювала близько 29 405 тис. шт. Як свідчить аналіз звітності, впродовж 2010 року кількість активних платіжних карток збільшилася на 301 тис. шт., або на 1% (із 29 104 тис. шт. до 29 405 тис. шт.) – див. рис. 2.2.

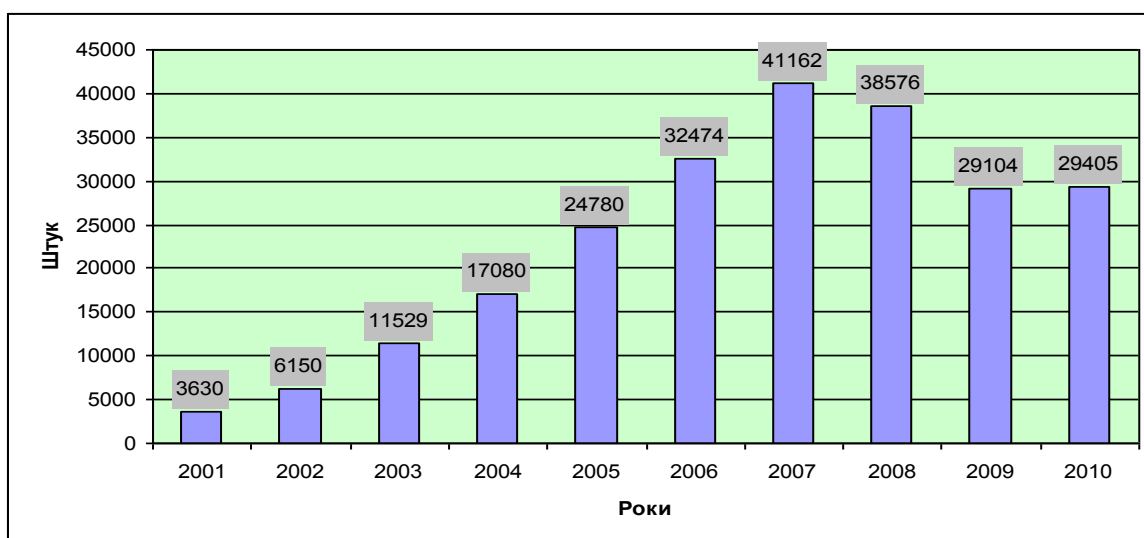

Рисунок 2.2 – Кількість емітованих платіжних карток

Загальна кількість емітованих банками платіжних карток, які ще можуть бути потенційно використані держателями до закінчення терміну їх дії, на кінець 2010 року перевищила кількість населення України. Різниця між загальною кількістю емітованих банками платіжних карток та активними картками досягла майже 17 млн. шт.

Із загальної кількості активних платіжних карток (29 405 тис. шт.) на корпоративні картки припадало близько 1,1%, на особисті картки – 98,9%. Порівняно з 2009 роком у 2010 році кількість корпоративних платіжних карток зменшилася на 101 тис. шт., кількість особистих платіжних карток збільшилася на 401 тис. шт.

За видами носіїв інформації у загальному обсязі емітованих банками платіжних карток домінували картки з магнітною смугою – 93,13%. На картки з чіпом та з магнітною смугою і чіпом припадало відповідно близько 2,05% і 4,2%, на платіжні картки, які використовуються для розрахунків у мережі Інтернет, - 0,44%.

За платіжною схемою переважали картки з дебетовою функцією – 80,89%, картки з кредитною функцією становили 19,1%. Протягом 2010 року кількість емітованих карток із кредитною функцією збільшилася майже на 431 тис. шт., а карток із дебетовою функцією зменшилася на 130 тис. шт. Платіжні картки з функцією електронних грошей становили близько 0,09%. (25 тис. шт. – див. таблицю 2.1).

Таблиця 2.1 – Види платіжних карток, які емітовані українськими банками, за станом на 01.01.2011 р.

Показники	Усього (тис. шт.)	%
Загальна кількість платіжних карток, із них:	29 405	100
за видами держателів:		
- корпоративні	332	1,13
- особисті	29 073	98,87
за видами носіїв інформації:		
- з магнітною смугою	27 438	93,31
- з магнітною смугою та чіпом	602	2,05
- з чіпом	1 236	4,20
- для розрахунків у мережі Інтернет	129	0,44
за платіжною схемою:		

- з дебетовою функцією	23 786	80,89
- з кредитною функцією	5 619	19,11
за видами фінансових операцій		
- з функцією видачі готівки	832	2,83
- з функцією платежів та видачі готівки	28 559	97,12
- з функцією платежів без видачі готівки	14	0,05
- з функцією електронних грошей	25	0,09

Кількість банкоматів, які обслуговували платіжні картки, протягом 2010 року збільшилася на 1 225 одиниць, або на 4% і становила 30 163 од. - див. рис. 2.3.

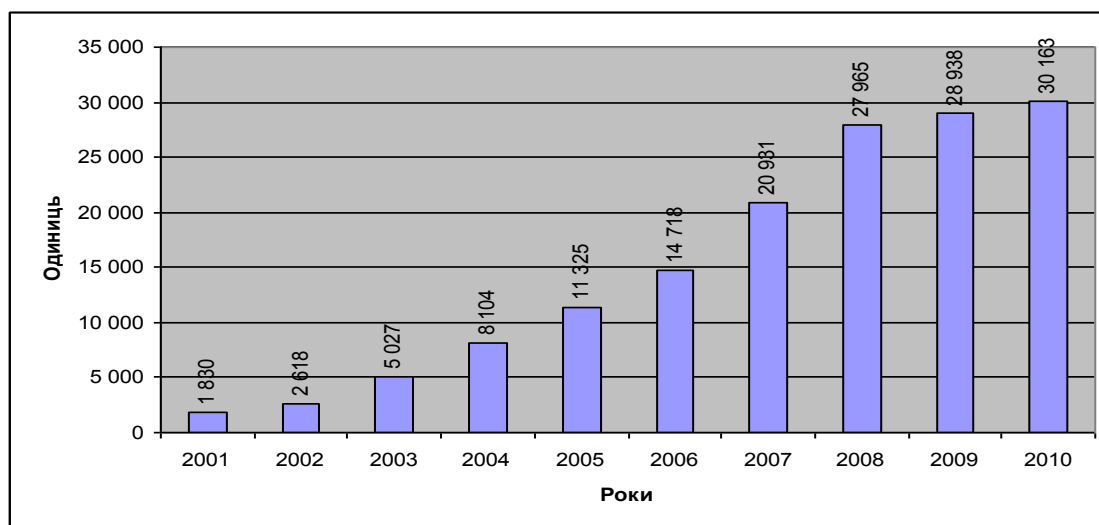

Рисунок 2.3 – Кількість встановлених банкоматів

У 2010 році кількість встановлених банками платіжних терміналів збільшилася на 5 077 од., або на 5% і становила 108 140 од., з них кількість торговельних терміналів – на 6 034 од. і сягнула 80 544 од., а банківських – зменшилася на 957 од., до 27 596 од. (див. рис. 2.4).

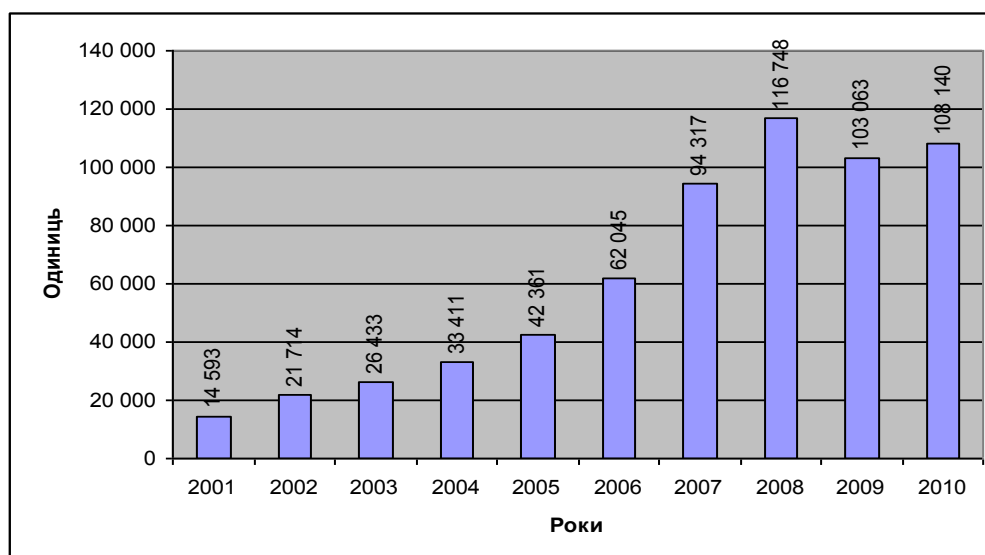

Рисунок 2.4 – Кількість встановлених платіжних терміналів

Причина зменшення кількості банківських платіжних терміналів – закриття філій та відділень банків. Водночас окремі банки, незважаючи на кризу, активно розвивали торговельний еквайринг, встановлюючи термінальне обладнання в нових торговельно-сервісних підприємствах, а також займаючи нішу, яку звільнили проблемні банки.

За станом на 1 січня 2011 року кількість торговців, котрі уклали договори з еквайрами щодо їх обслуговування та виконання розрахунків між торговцями і клієнтами з використанням платіжних карток, становила 48 646 од., при цьому кількість підприємств торгівлі та сфери послуг, де встановлено торговельні платіжні термінали, становила 57 753 од.

З них у:

- магазинах роздрібної торгівлі – 45 173 од.;
- підприємств сфери послуг – 5 091 од.;
- туристичних і розважальних закладів – 5 620 од [16].

Розподіл торговельно-сервісних підприємств, які встановили платіжні термінали та приймають в оплату платіжні картки, відображено на рис. 2.5.

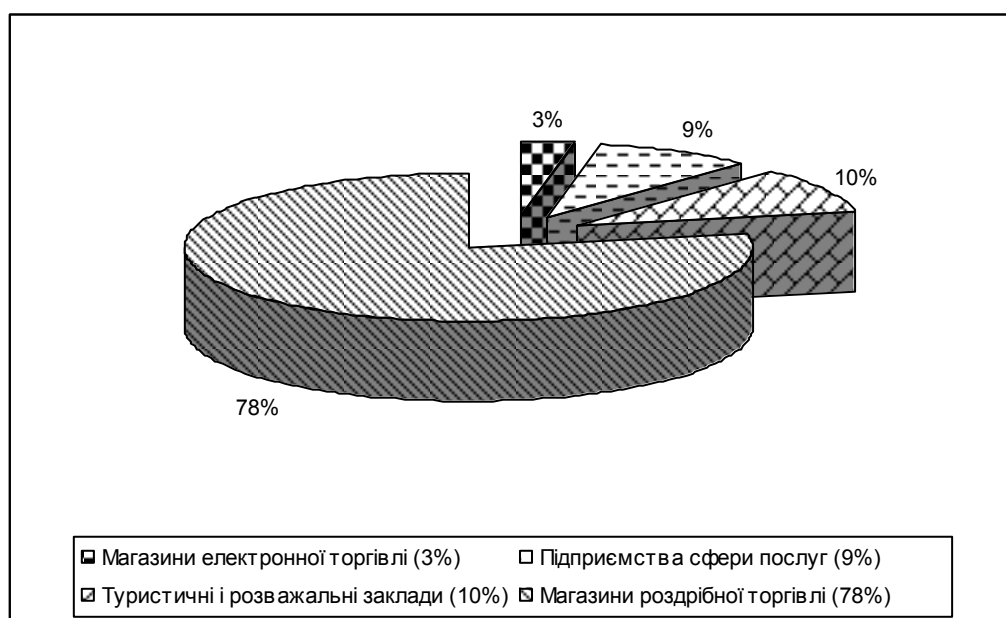

Рисунок 2.5 – Питома вага за видами підприємств торгівлі та сфери послуг, які приймають платіжні картки

На 01.01.2011 р. 30 163 встановлених в Україні банкомати обслуговували 29 405 тис. емітованих платіжних карток, тобто в середньому на один банкомат припадало 975 карток, що на 31 платіжну картку менше, ніж у 2009 році (1 006 шт.).

Водночас необхідно зазначити, що в Україні вже є певна насиченість банкоматами. Враховуючи зменшення протягом 2008-2009 років кількості активних платіжних карток і незначного їх збільшення у 2010 році та постійне зростання кількості банкоматів, що триває останні роки, можна простежити поступове зменшення співвідношення карток і банкоматів і відповідне зменшення навантаження на банкомати. Якщо наприкінці 2001 року на один банкомат припадало в середньому 1984 платіжні картки, то через неповні 10 років, за станом на 01.01.2011 р., цей показник зменшився майже вдвічі – до 975 карток, що підтверджує тезу про певну насиченість банкомат ними послугами в Україні.

Лідерами розвитку інфраструктури приймання платіжних карток за станом на 1 січня 2011 року були такі регіони: Київська область та м. Київ, Дніпропетровська область, Одеська область та Автономна Республіка Крим. Більш детальний розподіл кількості інфраструктури обслуговування платіжних карток в розрізі областей наведено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Дані в розрізі областей щодо кількості платіжних карток та інфраструктури їх обслуговування за станом на 01.01.2011 р.

Назва області/міста	Кількість		
	банкоматів	торговельно-сервісних підприємств	платіжних терміналів
Автономна Республіка Крим	1 426	2 507	5 614
Вінницька	788	925	1 877
Волинська	564	1 231	1 970
Дніпропетровська	2 702	11 465	12 196
Донецька	3 080	5 142	9 343
Житомирська	670	570	1 742
Закарпатська	624	696	1 596
Запорізька	1 286	2 355	4 854
Івано-Франківська	647	1 024	2 332
Київська	712	777	4 961
Кіровоградська	598	694	1 589
Луганська	1 307	1 868	3 773
Львівська	1 571	2 827	5 254

Миколаївська	800	1 246	2 969
Одеська	1 525	3 327	6 740
Полтавська	1 117	2 491	3 928
Рівненська	587	899	1 719
Сумська	695	967	1 834
Тернопільська	529	736	1 424
Харківська	1 778	2 818	6 328
Херсонська	684	1 044	2 185
Хмельницька	750	1 512	2 131
Черкаська	714	1 073	2 181
Чернівецька	407	775	1 403
Чернігівська	523	634	1 907
м. Київ	3 837	7 755	15 311
м. Севастополь	242	395	979
Усього	30 163	57 753	108 140

Пожвавлення розвитку інфраструктури приймання платіжних карток слід очікувати в 2012 році з наближенням чемпіонату Європи з футболу в 2012 році, насамперед у регіонах, в яких проводимуться матчі чемпіонату(Донецька, Львівська області, м. Київ) та у найбільш туристичних і курортних регіонах України [21].

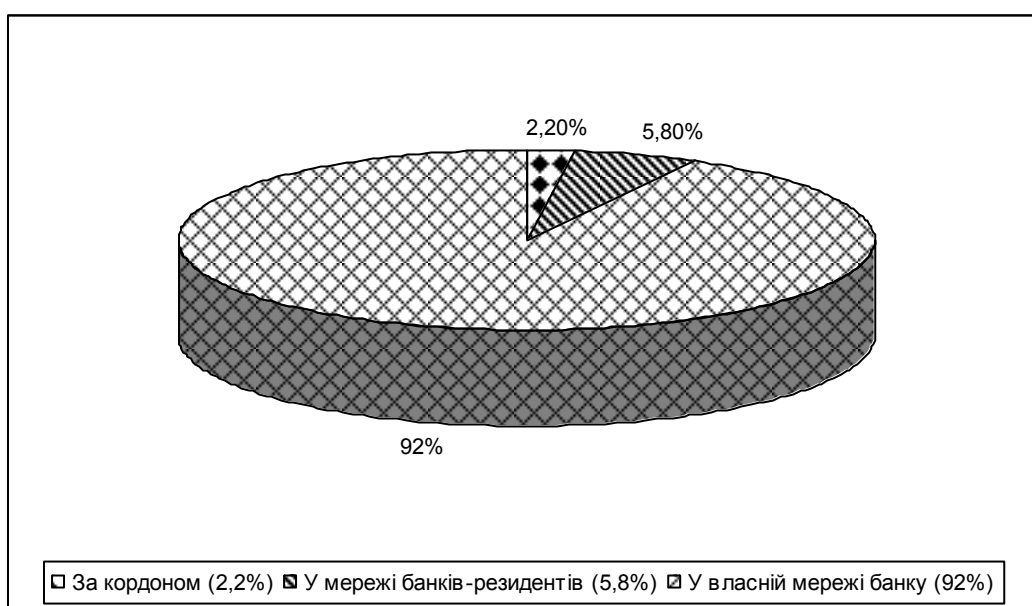

Рисунок 2.6 – Використання платіжних карток, емітованих українськими банками, у 2010 році, в розрізі мереж їх оброблення

З рис. 2.6 видно, що найбільше операцій щодо платіжних карток виконано у власній мережі банку.

Середній оборот за однією платіжною картою протягом 2010 року зріс порівняно з 2009 роком на 4 969 грн. і становив 15 405 грн., а середня сума однієї операції дорівнювала 651 грн. , що на 53 грн. більше, ніж було в 2009 році (див. таб. 2.3).

Таблиця 2.3 – Середньорічний оборот і сума однієї операції за платіжною картою, грн.

Платіжні системи	Середньорічний оборот за однією платіжною картою				Середня сума однієї операції за платіжною картою			
	2009 р.	2010 р.	Приріст за 2010 р.		2009 р.	2010 р.	Приріст за 2010 р.	
			Гривні	%			Гривні	%
Усього	10 436	15 405	4 969	48	598	651	53	9
У тому числі:								
НСМЕП	15 659	19 458	3 799	24	875	965	90	10
Одноемітентні	7 238	10 613	3 375	47	577	634	57	10
MasterCard	9 127	14 041	4 914	54	540	599	59	11
VISA	11 126	16 236	5 110	46	608	657	49	8

Природні процеси розвитку карткових платіжних систем, конкуренція банків за споживачів призвели до бурхливого поширення банківських платіжних карток, кількість яких уже перевищила кількість населення України.

У подальшому можна очікувати на зростання кількості платіжних карток до рівня "дві картки на людину з банківським рахунком", а також на поступове збільшення кількості власне кредитних карт і обсягів споживчого кредитування в цій формі [8].

Конкуренцію різних платіжних систем, що тривала в останні роки, можна вважати адекватною потребам економіки. Вона створювала передумови для її зростання. За сприятливого розвитку подій уже через два-три роки можливості екстенсивного зростання вичерпаються. Після цього боротьба за клієнта вестиметься шляхом підвищення якості послуг на ринку, переходу від дебетових до

кредитних карток, охоплення більшої кількості торговельних точок, зниження середнього розміру трансакцій.

Довгострокові інтереси держави полягають у тому, щоб забезпечити транспарентність фінансових потоків, розвинути банківську роздрібну мережу, скоротити загальні витрати на обіг готівки і сприяти підвищенню фінансової грамотності населення [15].

2.3 Проблеми використання платіжних карток в Україні та шляхи їх вирішення

У наш час потреби економіки України та законодавство, яке змінюється разом з ними, призвели до того, що з усіх існуючих платіжних інструментів реального широкого використання набули тільки платіжні доручення. Однак, з одночасним виходом зі вживання старих форм безготівкових розрахунків, на зміну їм приходять нові. Одним з таких інструментів є банківська платіжна картка, популярність якої серед банків та підприємств постійно зростає. Саме тому дослідження проблем поширення й використання платіжних карток в Україні набуває все більшої актуальності та потребує подальшого вивчення.

У вирішенні питання активізації процесу використання в Україні платіжних карток для безготівкових розрахунків очевидне недоопрацювання локальних платіжних систем. Сьогодні життєво необхідною стає реалізація керуючої, спрямовуючої, об'єднуючої кредитні організації ролі платіжних систем у цьому питанні.

Завдяки цим зручностям які дозволяють отримати пластикові картки вони використовуються повсякчасно. Науковці у своїх дослідженнях постійно акцентують увагу на перевагах пластикових платіжних карток перед паперовими грошима: зручність оплати за товари, роботи, послуги, надійність, практичність – для клієнтів банку та торговців; підвищення конкурентоспроможності та престижу, оптимізація витрат, що пов'язані з обігом готівкових грошей – для банків.

Однак важливим є те, що поряд з перспективністю широкого запровадження системи безготівкових розрахунків за товари та послуги існує низка перешкод, що стримують її розвиток у нашій країні [18].

Оскільки застосування платіжних карток є формою безготівкових розрахунків, які найбільше потребують удосконалення інфраструктури послуг на фінансовому ринку, наведемо основні проблеми, які виокремлюють різні автори та їх вирішення (див. таб. 2.4) [3].

Таблиця 2.4 – Основні проблеми використання платіжних карток в Україні та шляхи їх вирішення

Проблеми	Шляхи вирішення
1. Поширення використання платіжних карток як засобу безготівкових розрахунків серед населення	1.1 Проведення урядом та НБУ роз'яснювальної роботи серед громадян стосовно ефективності та доцільності використання платіжних карток
	1.2 Постійне організування та проведення рекламно-просвітницької кампанії та проведення роботи з підвищення фінансової грамотності населення
2. Поширення використання платіжних карток серед підприємств та організацій	2.1 Зменшення часу на проведення трансакцій; підвищення захисту карток від підробок; гарантія банком оплати операцій, проведених клієнтами; забезпечення необхідної підготовки персоналу
	2.2 Забезпечення розвитку інфраструктури з проведення безготівкових розрахунків шляхом установлення для кредитних організацій обов'язкових вимог
	2.3 Крім зарплатних проектів, необхідне у перспективі залучення банківських платіжних карток для розрахунків за відпустками як у межах України, так і за її кордонами
3. Відставання України від карткових ринків європейських країн	3.1 Запровадження новітніх технологій для реалізації державних та корпоративних проектів, їх вивчення державним керівництвом та політичними діячами
	3.2 Державне стимулювання впровадження платіжних карток за допомогою встановлення пільгового режиму амортизації високотехнологічного оснащення, введення податкових пільг для учасників ринку, створення відповідної правової бази
4. Слабка захищеність інформації платіжних карток	4.1 Створення нових програмних продуктів завдяки вивченню досвіду іноземних держав

Для подальшого розвитку ринку платіжних карток та підвищення ефективності його функціонування вдосконалення потребують такі заходи:

1) законодавчо визначити зобов'язання підприємств послуг і торгівлі приймати оплату за товари й послуги з використанням платіжних карток;

2) визначити відповідні категорії торговельних підприємств і критерії, відповідно до яких ці підприємства сфери торгівлі та послуг мають право приймати платежі готівкою;

3) відкоригувати правила використання касових апаратів при здійсненні платежів з використанням платіжних карток за межами роздрібної мережі, оскільки нині ця норма гальмує застосування корпоративних платіжних карток;

4) забезпечити технологічну адекватність обладнання завданням масового використання платіжних карток;

5) відповідні стандарти та технології повинні стати національними стандартами, широко використовуватись торгівлею та банками;

6) організувати та проводити постійно просвітницьку кампанію, тобто здійснювати відповідну роботу з підвищення фінансової грамотності населення;

7) встановити обов'язкові кількісні вимоги щодо інфраструктури кредитних організацій;

8) стимулювати кредитні організації до новаторства в області розвитку та вдосконалення безготівкових розрахунків шляхом використання платіжних карток;

9) з боку держави необхідно приділяти пильну увагу заміні готівкових коштів інструментами безготівкового обігу.

Залишається надіятись, що запропоновані рекомендації дозволять удосконалити ринок платіжних карток та підвищити ефективність його функціонування.

ВИСНОВКИ

Результатом дослідження є теоретичне узагальнення й практичне вирішення проблем використання платіжних карток, запропоновані заходи щодо їх вирішення.

На основі існуючих теоретичних положень у роботі визначено поняття платіжної картки, висвітлено їхні переваги та недоліки, проведено аналіз діяльності банків України на ринку платіжних карток, досліджено проблеми розвитку платіжних карток на сучасному етапі розвитку фінансових послуг в Україні.

В останнє десятиріччя у світі спостерігається надзвичайне зростання активності на ринку пластикових карток, яке дивує аналітиків новими обсягами операцій. Проте шлях, який розвинені країни пройшли майже за сто років, пострадянські країни долають набагато швидше, сприймаючи пластикові картки як необхідний атрибут сучасної економіки. Для приклада, ще десять років тому кількість власників карток в Центральній та Східній Європі вимірювалась сотнями, то сьогодні вона сягає десятків мільйонів.

Безумовно, одним із чинників зростання популярності цього інструменту, поряд з перевагами, які він надає його користувачам та торговельним організаціям, є те, що у зростанні обсягів безготівкових розрахунків зацікавлені центральні банки, які отримують додатковий інструмент для моніторингу та регулювання потоків грошової маси всередині країни, а також самі емітенти карток, які окрім отримання грошової вигоди стають володарями цінної інформації про споживчі переваги своїх клієнтів.

Усе більш жорстка конкуренція на ринку, з одного боку, і досягнення науково-технічного прогресу та бажання клієнтів, з іншого, призводить до того, що банки звертаються до платіжних карток як до нового інструменту банківського маркетингу. Картки дають можливість банкам надавати свої послуги в режимі самообслуговування протягом 24 годин на добу. Залежно від мети й можливостей банку карткові проекти можуть бути реалізовані за різноманітними платіжними схемами.

Удосконалення міжбанківських розрахунків, створення ефективної, надійної та безпечної загальнодержавної платіжної системи й на сьогодні є основним завданням НБУ.

За прогнозними оцінками загального становища на ринку масових електронних платіжних систем можна зробити висновки про те, що:

1. Україна має великий потенціал щодо збільшення емісії платіжних карток;
2. Зростання доходів на ринку пластикових карток повинне спиратися на збільшення долі торгових операцій у загальній кількості операцій з використанням карток;
3. Оптимізація управлінської структури банків повинне спиратися на скорочення та виведення за межі банку функцій які не властиві безпосередньо банківському бізнесу, а саме: інформаційне та технічне обслуговування платіжних трансакцій, моніторинг та обслуговування спеціалізованого обладнання;
4. Структура учасників ринку платіжних систем повинна змінюватися за рахунок створення спеціалізованих компаній, які забезпечуватимуть розвиток та обслуговування специфічних сегментів цього ринку: торговий і технічний еквайринг, технічне обслуговування термінального та іншого банківського обладнання тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Банківські операції: Підручник / За ред. А. М. Мороза. - К.: КНЕУ, 2007. - 384 с
2. Васюренко О.В. Банківські операції: Навчальний посібник. – К.: “Знання”, 2006. – 243с.
3. Дубілет О. Перспективи розвитку карткових продуктів // Вісник Національного банку України – 2010 – № 10 – С. 11-13.
4. Єпіфанов А. О., Маслак Н. Г., Сало І. В. Операції комерційних банків: Навч. Посіб. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2007. – 523 с
5. Єрохіна Н.А., Микитина О.Г. Електронні гроші в платіжній системі держави // Фінанси України. – 2011. - № 3. – С. 134-140.
6. Корнеєв В.В., Бадзим О.О. Фінансові послуги на ринку платіжних карток/Актуальні проблеми економіки. – 2010, №4. с 97-101.
7. Левицька Т.В., Камець О.М., Живко В.В. Особливості використання сучасних інформаційних технологій і платіжних пластикових карток у банківській системі/Актуальні проблеми економіки. – 2009, №10. с 233-238.
8. Лук'янов В.О. Розвиток міжнародних платіжно-розрахункових відносин та їх вплив на платіжні системи в Україні/ Банківська справа. – 2010, №2. с 86-94.
9. Мовчан О.А. Система електронних розрахунків з застосуванням платіжних карток // Вісник Національного банку України – 2009 – № 6 – С. 38-41.
10. Олійник О.М. Банківські кредитні картки // Фінанси України – 2009 – № 11 – С. 68-80.
11. Поліщук С.О. Пластикові платіжні картки: випуск і використання/ Бухгалтерський облік і аудит. – 2002, №9. с 56-63.
12. Топоровська А. В. Теоретичні та організаційні підходи до виділення історичних етапів розвитку платіжних карткових систем/ Економіст. – 2010, №11. с 50-52.
13. Фінансові послуги України : Енциклопедичний довідник з CD та Інтернет порталом : У 6 т. Т. 1. Послуги: банків; фонду гарантування вкладів фізичних осіб;

кредитно-гарантійних установ; лізингових компаній / І.О.Мітюков, О.І.Ворона, В.Т.Александров, С.М. Недбаєва. – К. Укрбланковидав, 2001. – 762 с.

14.Харченко В.О. Підсумки діяльності банків України на ринку платіжних карток у 2010 році/Вісник НБУ. – 2011, №4. с 7-11.

15.Харченко В.О. Підсумки діяльності банків України на ринку платіжних карток у 2009 році/Вісник НБУ. – 2010, №6. с 26-33.

16.Харченко В.О., Капралов Р.Л. Статистичний аналіз ринку банківських платіжних карток в Україні у контексті країн із розвинутими картковими ринками/Вісник НБУ. – 2010, №5. с 44-52.

17.Черкасова С. В. Ринок фінансових послуг. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – Львів: "Магнолія 2006", 2007 р. – 496 с

18.Чернишова К.В. Проблеми використання платіжних карток в Україні та шляхи їх вирішення/Управління розвитком. – 2011, №9. с 122-124.

19.Шелудько В. М. Фінансовий ринок: Підручник – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2008. – 535 с

20.Сайт Державного комітету статистики - www.ukrstat.gov.ua

21.Сайт Міністерства фінансів - www.minfin.gov.ua

22.Сайт Національного банку України - www.bank.gov.ua.